

ד.ד.כ.נ.ו

רבעון לחינוך ולעניני המורה העברי
יוצא לאור מטעם אנודת המורים העברים המאוחדים בני-יורק

בעריכת
שמחה רובינשטיין

התוכן:

אל דרך המלך אבנון

עיון ומחקר:

עולמות מתנגשים י. במול
בית הספר העברי בעולם החדש שמחה רובינשטיין
מבחינים חינוכיים וסיגולם לבית"ס העברי ד. ורטהיים
מחקרים בדו-לשוניות יקותיאל ח. אכסלרוד

בית ספרנו ולמודיו:

חינוך לבר-מצוה מרדכי הלוי
תכנית ללימוד קורות היום בחיי היהודים א. ע. קראקווער
הוראת ההיסטוריה העברית ובעיותיה ל. חריף
על החגיגות בבית"ס דמסק
לימוד הזימרה בבית"ס מ. נתנון

החינוך העברי בעולם:

המפעל החינוכי של זרם העובדים בא"י מ. א. בינל
החינוך העברי בפולניה יוסף באראט
בעיות החינוך העברי בגרמניה א. אזוליי-כהן
בית הספר האידישאי א. מאירוביץ

בספרות ובעיתונות:

על אוטוביוגרפיה אחת ראובן וואלינרוד
אמיתות שנתכדו ח. אלתר
בעיתונותנו החינוכית אבי-יעל
„דו'איש אדיוקישן" ע. מ. אדלשטיין
בחינוך הבין לאומי דוד קוסלוביץ
„דעת" ח. גרענס

רשימות:

על ספרות לילדים הרב משה קורנפלד
בין תלמיד למורו זינה רבינוביץ
על איגוד תורים ומורים מרדכי רודנסקי
רשמי הסתכלות וו. ע. שפיגלמן
שלושים שנות חינוך עברי באמריקה י. הלר
ציון לנפש חבר ר.

קול המורה:

עזרה הדדית ש. פולק
המוסר הפרופסיונלי של המורה מ. אפלטון
הפתרון י. רייזברג
להרמת קרן החינוך י. סיגר
בשכונת בורו פרק א. א.
בשכונת מורד העיר מ. זילברברג, מזכיר
בעבודה — דו"ח ד. ע. ורטהיים, מזכיר

החלטות הוועידה.

בוועידה השנתית של המועצה הארצית לחינוך היהודי-י. בן-נון

תמוז
תרצ"ח
חברות א-ב

אה להם, לעברים הקדמונים, בעלי הדמיון המזרחי". "התלמידים ישאלו על הרכה מעשים שאינם צודקים לפי דעתם, הם ישאלו איך צוה ה' לבני ישראל לשאול כסף וכלי זהב מן המצרים בשעה שנתכוונו לברוח מן הארץ ולקחת את הכלים עמם. לפי מחשבת הדור הזה זוהי תרמית, וכן על המצוה להכריז אנשי כנען, ועוד על כמה מצוות. בכל השאלות האלה העיקר להרגיל את התלמידים לשפוט את הקדמונים לא לפי מחשבת תינו אנו, כי אם משפט הסטורי, להכנס לתוך נפשו של האדם הקדמון ולהניע למקומו ולזמנו".

כבר בררתי למעלה עד כמה הרעיון על תורה מן השמים, המקור האלוהי של מצוות התורה וספוריה, עד כמה רעיון זה מתנגד נגוד מוחלט לבאור הסטורי שכזה. ורוצה הייתי לדעת, מה יאמר רב בביה"כ, שתה"ת תחת השנחתו, לשמעו את המורה מסביר לתלמידיו כי קריעת ים סוף הוא מקרה שנמר סר מאבות לבנים לפי מה שנראה להם לעבר רים הקדמונים, בעלי הדמיון המזרחי: וכי

בית הספר העברי בעולם החדש

חִינוּךְ — משמעו הדרכה וכיוון בתהליך ההסתגלות של החניך אל סביבתו. והסתגלות אל הסביבה, אין משמעה תמיד התמוזגות עם הסביבה, או אפילו השלמה אתה. יש והחניך (היחיד, או הקבוצה) רואה את סביבתו כאויבת לו והוא מתנכר לה, מכודר עצמו הימנה וממציא לו אמצעי הגנה נגד כוח בלעיתה. גם יחס שלילי כזה אל הסביבה, במידה שהוא עקבי ושיטתי, קרוי ההסתגלות הפסיכולוגית המודרנית הכירה את שני טיפוסים ההסתגלות האלה וקראה להם שמות. להסתגלות החיובית, זו ששאפתה הוזהרות עם הסביבה והתמוזגות אתה, קראה: נטוית חוץ (אקסטרוברטיבית). ולהסתגלות השלילית, זו ששאפתה בריחה מן הסביבה והתנכרות לה, קראה: נטוית-פנים (אינטרוברטיבית).

ההסתגלות טבעית ונורמלית היא תמיד נטוית-חוץ, שהרי טובתה של כל בריה, קיומה ונידולה מצויים עליה השכם והערב: "דעי את סביבתך, לבי בדרכיה ושמרי את חוקיה ומצוותיה למען ייטב לך". ועל כן הורה דרווין: "כל המסוגל (לסביבתו) מחברו יאריך ימים ממנו".

שאלת כלים מהמצרים, שנעשתה על פי ה', אינה מוסרית בעצם, אבל מוסריותו של האדם הקדמון היתה שונה משלנו. (כאלו היה האלוהים המצוה לעשות מעשה זה, אדם קדמון שמוסריותו נופלת מזו שלנו).

בין כמה מסופרינו-מחנכינו השתלטה בזמן האחרון רוח של תשובה. מהם מעמיר דים את החינוך על היהדות התורנית, מהם על הדת. יש שחוזרים ומכריזים על היהדות הדתית-התורנית שהיא היא הפתרון לכל שאלות ההוה והעתיד. יש שתולים את קולר אי הצלחתו של החינוך העברי בחוסר מורים דתיים, בחוסר דתיות בין המורים. אבל העובדות באות ומטפחות על פניהם. אנחנו בדתיות, בהשקפות שכלן קודש והתלמידים והחיים עונים לנו בספקות בכפירה בביטול. דומני שהגיעה השעה לשוב ולחפש דרכים. ישימו נא הסופרים המחנכים את לבם למצור אות, לעובדות ואל ישעו בדברי הכל. יראו את הבעיה, יבינוה, אולי ימצאו לה פריייה אני לא מצאתים.

שמה רובינשטיין

אולם יש אשר יצר הקיום, "מגיד" ליצור, כי קבלת מרותה של הסביבה תגורר אחריה כליה בשבילו. אז, אם חונן היצור בכוח ניצבה איתנה, יסטה מן הכלל המקובל בחיים, יסוג אחור מן הסביבה, יפן עורף לה, ויגייס את כל כוחו ומרצו לפתיה לעצמו שיטת הגנה תחת, "ההגנה הראשית" של הסתגלות נטוית-פנים.

* *

משנתמך מבנה חייה העצמאיים של יהודי דה תחת הנעל המסומר של רומא וסכנת הכליה הלאומית, בעצמת מציאות נסה ואכזרית, התחילה מהלכת אימים על פליטי החרב, הוציאו דברי העם מניזויהם את כלי נשקם של הפרושים, שהוכנו בעוד מועד (מימי עזרא ואילך) והתחילו משכללים ב"כרם יבנה" את "רשת הסינים", אשר שימשה לנו במשך אלפי שנים ל"קווי המגור נט" האיתן שלנו. בימי הגורל ההם נקבע אופי ההסתגלות הקבוצית של עמנו לסביבתו, את אשר היה לנו לקוו ולמשמרת עד המאה ה"ט ואשר הטביע את חותמו על הפסיכיקה הלאומית של עמנו.

ההסתגלות זו
ההסתגלות
1. פרישה
ה"עולם הזה",
2. יחס של

ברית.
3. התנכר
לחמור" ולאור
4. עבודת
כלפי כוחות ה
יחס זה כלפי
הבאה כלפי פנ
1. ביטול ה
2. פאור ד
מית בבתי גנ
3. גאון פני
ההירה.

מכניזם פ
של ההסתגל
חיוך וסעד
הרציונלית ש
פיע המדע ה
מטפזיות, ש
דמוקלס מעל
הפסיכיות מן
רה של נטיה
חיס אצל כל
צרה ולא הי
ההסתגלות
הצורך וגם
האתניות ש
האתני המי
פוריה לגידו
הנים וצורו
מתוך אדם
אבות נשתנ
מכלים ומפ
דרכי הם
צעות החני
שרכש לו
ידי כמה ז
דרך ההווי
ובית המדו
בוציים ה
עובדה אה
התפקיד
היו מוטל
הדווי ולא

ה"חדר" העלוב, כי אם על כתפיהם החזקות של החיים האתניים של עדת ישראל בכל גילוייהם המיוחדים. מוטעת ומתעה היא דעתם של חסידיו ה"חדר" ומפאריה המדימים אותו על נס ורואים אותו כמעצב את דמותם הרוחנית של הדורות. זהו שיר תהילה, שכו- לו כווב. אמנם היו חדרים שזכו למלמדים חוזים ובני עליה, שרות הקודש האצילה עליהם מזיווה. מלמדים כאלה שפכו את אור נשמתם על הדפים המעוכים ועל הקירות האפילים והענומים ורשמו את רישומיהם על לבות חניכיהם בנוצה לקוחה מכנף השכיר נה... אולם חדרים עם מלמדים כאלה היו יוצאים מן הכלל והם נחשבו כנאות-תמרים בערבות המדבר. ואילו ה"חדר" ומלמדו הטיפוסיים, היו שנואים על חניכיהם, תרומתם לעיצוב דמות הדור, לנכסיו רוחו ולחישול בוחות הסתגלותו למציאות המרה היתה כאין, ובמידה שרישומיהם חדרו לחביוני הנפש של תלמידיהם היו ברובם שליליים. עובדה היא, כי למרות המס העצום ששלמו חניכיו ה"חדר" בשנות לימוד רבות, מבוקר עד ערב, יצאו ממנו ברכוש דל ועוים. מיר עוטים, מבצלי הכשרונות שבהם, שנוקסו אחר כך להשפעה היוצרת של כוחות התרבות האורגניים שהיו פועלים בדור, זכו ונתחנכו לתורה ולתרבות והיו לנושאי "שלשלת הזהב" וממשיכי המסורת של מורשת אבות. ויתרם, ואלה היוו את הרוב הגדול של בית ישראל, נעשו, כאין ברירה, ליהודים טובים ונאמנים, למרות "עמי-הארצות" שלהם, בתוקף ההווי האתני המחזק, שהיה מלא יהדות כריזמו. ממש כמו שהנויים, "עמי הארץ" היו לנויים טובים ונאמנים בתוקף ההווי האתני שלהם. וראייה לדבר: חצי האוכלוסיה היהודית, אלו הן אמותינו הטובות והישרות, שיד החדר לא ננעה בהן כלל, ואשר חינוכן היהודי היה כולו פרי גורמי הסביבה האתנית, לא נפלו כלל ביהדותן ובנאמנותן למורשת ישראל ולקניניו מאחיהן, חניכיו החדר, "עמי הארץ" צות" ותלמידיו חכמים כאחד.

* * *

נתבונן עתה אל השינויים הכבירים שהלו בעולם הגדול ביותר השנים האחרון ואל התמורות, שבאו במשטר חיינו הפטריארכליים בעקבות השינויים ההם:

1. המדע האמפירי שנוגד בחדרי חדרים, במנזרים ובמרתפים של ימי הביניים, יצר

הסתגלות זו לסביבה האויבת היתה בהכרח נטוית-פנים וקוויה האפייניים היו:

1. פרישה מן המציאות והתרחקות מן ה"עולם הזה", העומד עלינו לבלותנו.

2. יחס של ביטול לשכנים, שאינם בני ברית.

3. התנכרות לתרבותו של "עם הדומה לחמור" ולאורח חייו.

4. עבדות וכניעה למראית עין, כשוחד כלפי כוחות חזק.

יחס זה כלפי חוץ איפשר את האורגניזציה הבאה כלפי פנים:

1. ביטול ההווה ושליטת ערכו ומציאותו.

2. פאור העבר והערצתו, והתבצרות פני-מית בבתי גנזיו.

3. גאון פנימי מסותר והכרת ערך עצמית יתירה.

מכניזם פסיכי זה, גילוייה ובן-ליותה של ההסתגלות נטוית-פנים, קיבל הרבה חיזוק וסעד מן התפישה המטפיזית ובלתי-הרציונלית ששלטה בעולם הכללי, בטרם הור פיע המדע האמפירי. שהרי בתפישת עולם מטפיזית, שאימת המסתורין תלויה כהרוב דמוקלס מעל ראשו של כל אדם, הכריחה הפסיכיות מן המציאות, או רגעי מקלט בצור רה של נטיות-פנים ואירציונליות, היו שכיר חים אצל כל יחיד וציבור כמוצא יחידו בעת צרה ולא היו מעוררים לעג, או תמיה.

ההסתגלות נטוית-פנים יצרה ככה גם את הצורך וגם את היכולת לשמור על התכונות האתניות של חיי הקיבוץ הישראלי. והרקע האתני המיוחד שימש מצידו אדמת מטע פוריה לגידולי חיים עצמאיים. מוסדות, מני הגים וצורות הווי עממיים צצו בדרך הטבע מתוך אדמה פוריה זו, ואמונות ומסורות אבות נשתמרו יפה באווירה מסויגת זו באין מכלים ומפריע.

דרכי הסתגלות זו נמסרו מדור לדור באמצעות החינוך הקיבוצי וההתנחלים החברתיים, שרכש לו כל ילד מיישראל, שלא מדעת, על ידי כמה צינורות השפעה חיה שישפעו אליו דרך ההווי האחד והמיוחד, אשר בית-האב ובית המדרש, חיי המשפחה וחיי העדה הקיי בוציים היו שותפים בעיצובו ובשמירתו. עובדה אחרונה זו ראויה להדגשה יתירה:

התפקידים החינוכיים במשמעותם הרחבה היו מוטלים לא על גבו הכפוף של המלמד הרווי ולא על "כוחו וגבורתו" כביכול של

פי
של
לו
ים

טה

זיר

זם

ות

בל

לר

ים

בל

זנו

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

ים

מדעת במערב אירופה והתנועות הפרולטריות עם התכחשותן מדעת ושלל מדעת במזרח אירופה היו הגילויים הראשונים של תהליך ההסתגלות נטויותיהן שתקף את בית ישראל.

פרק זה בתולדות ישראל (שעדיין לא נסתיים כולו) יספר לדורות על דבר משבר נורא, שבא על עם ישראל בסוף המאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים, שלא ידע כמוהו מיום שנפלו חומות ירושלים.

בימים הקשים ההם יש אשר נדמה, כי עלה הכורת על חיי עמנו וכי נזורה הנזרה מלפני ההיסטוריה, כי גם ישראל סבא ילך בדרך כל הארץ.

אולם בנקודת המיפנה המכריעה הזאת בחיינו הופיע שוב שר האומה והביא לנו סם חיים בכנפיו — סם החיסון נגד סכנות ההסתגלות החדשה. סם חיים זה נפרש מן הכוחות החיוניים של האומה בצורת „תורת הלאומיות הישראלית הארצית“, הסומכת את יתדותיה על יכולתו הריאלית של העם לחדש את נעוריו ולכבוש לו מעמד של חיי כבוד ויצירה על אדמתו היעודה לו, אם ירצה.

תורת חיים זו כוחה וגדולתה, לדורנו ולדורות הבאים, בקורטורה שהכניסה בתחילת הסתגלותנו החדשה, נטויותיהן. אין היא בוכה על חרבן הנינו ואין היא קובלת על שינוי הכיוון בהסתגלותנו, להיפך היא שמחה על שניהם. כי בת המציאות היא והיא מכירה, כי כל הפורש מן החיים, אם גם יציל ממות, חיו אינם חיים. היא רואה, איפוא, את הסתגלותנו החדשה כנזירת החיים וכמחויבת המציאות, אלא שהיא משיגה תכלית — והיא עשתה גדולות בהשתדלותה זו — להשתמש בה לטובתנו, לעשותה לברכה לנו ולא ח"ו לקללה. לפי השקפתה של „תורת הלאומיות הישראלית“, עלינו לא להתנכר לסביבה ולא להשתעבד לה, אלא להתקרב אליה ולהשלים אתה, למען הברית הטובה את כל כוחותיה, גם הטובים וגם הרעים לנו. כי רק בעינים פקוחות לכל אשר סביבנו ורק בדעה צלולה נובל לנצל את הטוב הצפון בסביבתנו לקיומנו ולהינצל מן הרע והמזיק לנו. רק בנישה חיובית כזו לכוחות הפועלים בחיים מסביבנו נובל למצוא חומר ולבנים לבינין חיינו ונישק מתאים ובטוח לשימורה על קיומם.

* * *

חילזון ושמו: מסתכלים וקורבנות. חילזון זה כירסם את אבני הפינה של מצודות העולם הישן והרס את אשיותיהן. תהליך ההרס היה איטי ונמשך מאות שנים, ובכמה מפרי נות העולם עודו הולך ונמשך, אך אין כל בר דעת מטייל ספק כיום בעובדה הוודאית, כי העולם הישן המטפני ובכלתי הרציונלי הוכה מכה ניצחת ואין לו תקנה.

2. על חורבנו של העולם הישן בנה המדע האמפירי עולם חדש אשר אדניו הוטו בעו על יסודות הבינה והשכל האנושי, וכי מרכזו הקים את הכרך עם תרבות המכונה החמרנית, ועם נטייתו לדרג ולהשוות, לטש טש צורות ולמחוק הבדלים ושנוי גוונים.

3. כוח הלחץ העצום של תנאי התרבות החדשה הרס בלי חמלה את חומות ההנחה שלנו — כל מבצרינו נהפכו לעיים וכל „כלי הנולח“ שלנו: ארחות חיים ודרכי דת, מוסדות עם ועמדות כלכליות מיוחדות, כל התריסים והסייגים שהיו יפים לשעתם נתי פוררו ונתקלקלו בתמורת התנאים ולא נשי תיירו מהם אלא שברים ושיירים. וכעבור אלפיים שנה של חיים מעבר לחיים ומחוי לסביבה, חיים מגודרים ומסויגים, דמינו פתאום ליושבי פרזון, באין מנן ומחסה.

4. קריעת הרקע האתני, שייחד אותנו בעולם, לקרעי קרעים, על ידי גורמי חיים תקיפים, שאין אנו שליטים עליהם, נררה אחריה שנויים כבירים בפסיכיקה היהודית. המכריעים בשינויים האלה היו: הפץ החדש רה אל המציאות הנכרית והרצון להודות בה לקחו את מקומו של הפץ הברחה ממנה. ההוקרה העצמית ורגש הנאון הפנימי נהפכו ליחס של ביטול עצמי ושליטת כבוד הקר בויץ. ויחס הביטול לשכנים נשתנה ליחס של התבטלות ויראת הכבוד, ובמקרים ידועים לרצון חולני לדפוק על שעריהם ולבקש את קירבתם, שלא ברצונם. (*)

הסתגלות נטויות הפנים בהניעה עד משי בר הפכה את כיוונה בחיפזון מכהיל ואסירי החומות של אתמול התחילו מחבלים כל „סיג וגדר“ ונסים בתרועת ניצחון לקראת הסביר בה, שאימתה וסכנותיה החרידו את אבותיהם במשך מאות דורות.

תנועות הרפורמה, ההמרה וההתכחשות

(*) ידועה הנטיה, אפילו אצל היהדות האדוקה, להזמין „גוי“ לשמחה של מצווה, (כגון: הנחת אבן הפינה, הנחת הבית וכו' וכו'). כדי להתכבד בכבודו.

תפקידים חדשים אלה ושינוי צרכיו זה, מה הם?

1. בנין העדה
בעולם החדש הן היחידות העבריות והש-תחפפות בחייה. "עקירה והנחה". עקירת עדות ישראל מירושלן והנחתן ללא יסוד וללא שורש חי. יעד היום הזה, למרות העבודה הענקית והמדיניות הדינאמית שהושקע בליקוטן ובחיבורן של האברים המרוסקים לעשותם לגוף חי, בעל נפש חיה, נשאר האבר מודללים וגוף ידלדל אין. חלק גדול של הקולר תלוי בחוסר ההכרה הקיבוצית והתכלית הקיבוצית אצל החינוך העברי. בית הספר העברי מלמד את הילדיו "יהדות", אבל אינו מחנך אותם, אינו מרגיל אותם להיות אברים חיים המשתתפים באופן טבעי בתפקידי החיים של הגוף היהודי.

אומרים, יש 4,500,000 יהודים באמריקה, ולכל הפחות הרבע מהם הרי חייב חינוך עברי. וכשאתה בא במגע ומשא עם "יהדות האמריקנית" הזאת ואתה עומד על האפטיה הנמורה השולטת אצל רוב מינייה ובניניה לבעיות היותר חיוניות המנסרות כיום בעול-מנו היהודי, אתה מוכרח לבוא לידי מסקנה, כי מלבד "היהודים הפרופסיונליים" מספר היהודים, היכולים להיחשב כאברים חיים בגוף חי, קטן כאן מאד.

תפקידו הראשוני של בית הספר העברי החדש צריך, על כן, להיות: טיפוח אורחים אחראים, פעילים ונאמנים לעדה יהודית אורגנית, שהם יהיו הראשונים לבנות ולקיימה. "תורת הלאומיות היש-ערכו", "תורת הלאומיות היש-ראלית", אשר יצירה "בין ראלית וקיימית". המצרים, בימי משיבר גור-רלי בחיינו הביאה אתה את אותו הכוח הנפלא של "בן המדבר" האגדי, ששחרר את "בת המלכה" מתדמית הדורות. כוחות יצירה כבירים ומעיינות מדין נלומים, שהיו מאובנים במשך דורות, נקרא להם דרור עם מתן תורה זו. ופנינו דרר שבעטרת המורשה, אשר הועם זהרן תחת אבן הדורות, שבו ונתגלו בנונה חדש על ידי בני הקסמים של יוצרי דורנו ועל ידי מפעלי אדירים, הדורו דת הנבואה, של כונו "ביחוד".

ומה תמונה ומעציבה העיברה בי יושנם עוד כיום בתוכנו יהודים טיפיים ומורים וותיקים, הכואבים את כאב הדין ועמלים לתקנתו, הקורעים קריעה צר התפשטות

מה הן המסקנות שעלינו להוציא מכל האמור בנוגע לתכנון ולתכליתו של החינוך העברי בתקופת הסתגלותנו החדשה בעולם החדש?

א. עם חרבנו של הוויינו האתני אבדו לנו נורמי חינוך חיוביים ממדרגה ראשונה. בית הספר העברי בעולם החדש למה הוא דומה? לרוקם שאבדו לו השתי והערב ולמצולת הים שחרבו מימיה...

בתנאי העולם החדש חייב, איפוא, ביה"ס העברי להטיל על עצמו כל אותם התפקידים החינוכיים של בית האב ושל בית המדרש, של הרחוב ושל המסורת היהודית, שנתמלאו באופן טבעי ע"י החיים האתניים של "העירה". התכנית והמסורת של ה"הדר" הישן בלבוש מודרני, אינן הולמות בשום אופן את בית הספר העברי בעולם החדש. כי אם במקום הורתו ולדתו לא מילא ה"הדר" שום תפקיד חינוכי חשוב, כאן, בתנאינו החדשים, לא כל שכן.

ב. לפנינו למדנו, "שנים מקרא ואחד תרגום" (פורמולה זו היא בעצם כל מפעלינו החינוכי ברוב מוסדותינו) והאמננו באמונה שלימה, כי כוחות מסתורין צפונים באותיות, וכי לזיקתנו המילולית והמילמולית בלבד ל"דברי אלוהים חיים" יש כוח של מווזה לשמור על יהדותנו. ואמנם, בתנאי חיינו בעולם הישן היתה לאמונה הזאת בסיס ממשי. כי כל מעשה, ואפילו מכני, שהיה בו תוכן יהודי, סופו שנהפך להרגל ששימש לבנה בחומת היהדות. אולם בעולם החדש, אם גם אמונה זו מקננת עדיין בלב רבים מן ההורים, הם לנו להולכים שולל וחובה היא על המחנכים להעמידם על האמת, שכאן אין היהדות יכולה להתקיים על "הכל פיהם" של תינוקות של בית רבן. קריאת "טקסטים", גם המקודשים ביותר, ואפילו ידיעתם, כל זמן שאין תבנם בחינת "עובר לסוחר" בחיי הקיבוץ, סופם — נשכחים מהר, וברכות הימים, נשכחים כליל מן הלב.

ואם גם יקום לנו מחנך נאון שימציא לנו תרים בפני השיכחה, מה ערך לידיעה יהודית בעולם שאין בו עשייה יהודית?

ג. תקופתנו החדשה, שבה נשתנתה הסתג-לותנו המסורתית, נסוית הפנים, להסתגלות נסוית חוץ מסילה תפקידים חדשים על בית הספר העברי ושינוי ערכיו יסודי בתכניתו.

ות הפרולטריות מדעת במזרח ימים של תהליך ה את את בית יש-

ישעדין לא נס- על דבר משבר וף המאה התשע טרים, שלא ידע וישראלים.

אשר נדמה, כי כי ננורה הנורה ישראל סבא ילך

המכריעה הזאת אומה והביא לנו חיסון נגד סכנות יים זה נפרש מן יח בצורת "תורת ית", הסומכת את ת של העם לחדש מד של חיי כבוד לו, אם יצאה.

וגדולתה, לדורנו ה שהכניסה בתוך נסוית החוץ. אין ואין היא קובלת יתנו, להיפך היא ת המציאות היא י מן החיים, אם חיים. היא רואה, החדשה כגזירת

ת, אלא שהיא משי- ולות בהשתדלותה תנו, לעשותה לבר- לפי השקפתה של אלית", עלינו לא זשתעבד לה, אלא אתה, למען הכיר גם הטובים וגם

ה פקוחות לכל אשר נובל לנצל את הטוב ו ולהינצל מן הרע חיובית כזו לכוחות נובל למצוא חומר יסק מתאים ובטוח

"תורת הלאומיות הארצית" בישראל והשכם והערב הם אוזרים את מתניהם להחזיר את גל גל חיינו ב"תשובה" ולהוליד את כולנו לקנז סה. התמימים! בוכים הם ומתאבלים על עלי העץ הרעננים שצצו עם מנע שמש אביב והם "מתאמצים" להשיב לעץ את "פארו הנאמן" — את עלי הלשכת שנשרו בסתו . . . מילא, יבכו ויתאבלו. בית ספרנו החדש לא ישים לב אל בכים, הוא יהיה נאמן לחיים ונאמן לדורו ויבסס את מפעלו החינוכי על "תורת הלאומיות הישראלית", המקפלת בתוכה את מיטב מורשתו של עם ישראל בשפת דורנו, ברוחו ובסיגנונו. כי רק בית ספר כזה יקנה לעצמו זכות קיום ויבטיח קיום נאה לעדת ישראל בעולם החדש.

3. קשרי רעיון נולת הכותרת ב"תורת ופעולה עם החיים המתהווים הלאומיות הישראלית" בארץ ישראל. היא נאולת העם בארצו. תהליך הנאולה הכרוך במפעל דורות ובחזון לדורות הוא בעצם תהליך חינוכי-לאומי ממדרגה ראשונה. בנין הארץ וכל הקשור בו זקוק לנולה בריאה, שלא תשמש אך ורק "כשואבת מים וכחוטבת עצים" לארץ יש"ר, אלא שתהא בעלת חיים אורגניים משלה. רק נולה כזו תזין את תהליך הנאולה כהלכה, אשר היא עצמה "תבין נאולה" ותהא ניוונית מכיסופיה.

בית הבראה של הנולה הוא בית הספר העברי החדש ומפעל הנאולה וכיסופי נאולה צריכים לשמש מעיינות חיים והשראה לחניכיו.

4. פיתוח הווי אחד המכשולים העיקרי ואורח-חיים ריים בדרכו של בית-יהודי חדש. הספר העברי היא פעולת תו בתוך "ווקיום" אתני. ערכי חינוכינו חסרי אחיזה הם במציאות הערטיאלית של "היהדות" בעולם החדש. ואם אמנם קשה מאד להתחרות עם "מציאות הברזל" של הכרך המודרני, בר טיפוחו של "דור המכונה" היוצק דפוסי פלדה אחידים לארחם וריבעם של המוניו, עוד נשאר בכל זאת מקום לרצון התקיה והיוצר להתגדר בו. עוד נשארו לנו לפליטה כמה וכמה שיירי מסורת ושברים אתניים ההולכים ומתנוונים, הולכים ומת-רוקנים מטעמם וריחם. המיטטר החינוכי החדש צריך ללקט את הפיזורים האלה ובעזרת הכוחות היוצרים בשדה החינוך הוא

צריך ליצור מהם דגמים חדשים של טכסים יהודיים וארחות חיים משפחתיים ועממיים, ולהנחילם לחניכיו על ידי הרגל והינוך למעשה. ועל ידי מנע ישר וקרוב עם ההורים, חיי הבית וחיי העדה.

5. יחסים כריזמים בתור קיבוץ של מיעוט, "בינינו לבנים". הרוצה לשמור על יחודו, עלינו להכיר, כי השלטת יחסים רצויים בינינו ובין שכנינו, שאינם בני ברית, דורשת פיתוח של טכניקה חברתית מיוחדת לנו. עובדה מעציבה היא, שמעטים מאד כתוכנו "גורמליים" הם ביחד סים ש"בינינו לבנים". כמה וכמה סיבות גרמו לכך ש"הושינו הטבעיים" ביחס לגויים נתקלקלו והתוצאה היא שרבים מאד מאתנו (לרבות, ילדי המקום ובני הילדים) נקלעים ביחסים שבינינו לבנים בין שתי הקצוות, בין חוצפה יתירה והתבטלות יתירה. שתייהן מקלקלות כמובן את השורה ומזינות את שנאת-הדורות לישראל.

בית הספר העברי החדש יהיה צריך להקדיש תשומת לב מרובה לבעייה חינוכית זו, אשר חיי הקיבוץ שלנו ושלום כל אחד מיחידיו תלויים בפיתוחה הרצוי. "תורת היחסים" תורת חיים היא לנו וילדינו צריכים ללמוד אותה ולהתחנך בה.

וב"תורת יחסים" זו צריכה המחלה הארוכה של "שנאת עולם לעם עולם" על גורמיה וסיבותיה לתפוש מקום חשוב. שנאה זו היא רעל תוסס בחיינו, לא רק בתקופת האיבה הארסית והזואולוגית בתקופתנו, אלא בכל התקופות ובכל הדורות. וחטא גדול אנו חוטאים לנפש ילדינו הרבים כשאנו עוזבים אותם לנפשם להיותם מטרה לחיצי הרעל האנטישמי בעודם באיבם ומניחים אותם הפקר לחטט בפצעייהם, בלי כל עזרה, "סניג טרית והיניינית". שטח ההשפעה של האנטישמיזם על הפסיכיקה של ילדינו עוד לא נחקר אצלנו כלל, אולם אין ספק שהשפעה זו נוקבת עד תהומות נפשם ורבים הם קרי בנותיה — קרבנות נחיתות, מרירות ושנאה מסותרת למקור מחצבתם. דרכי היניינה חינוכיים כסס-נגד ל"רעל" זה צריכים לתפוש מקום חשוב בבית הספר העברי החדש.

זאת ועוד אחרת: עצם יחסנו לאנטישמיות טעון בדיקה וביקורת. במלחמה תנו באנטישמיות בכל הדורות אחזנו, או בשיטה האפולוגטית, או

בשיטה של התקפה נגדנו חבת ביותר—א-נחמה", באמרו "בואו וראו, כל בודים עלינו בדיעת רואה — התנחמנו בותיהם.

יחס זה אל הנו, מובן היה, ההסתגלות נטו התגובה הבריאה צריכה להיות במעשינו. אכן נהיה לבנים מקטרגינו, או אונתו מ"תיקון הלאומיות האכל מפני ביקום בה סימן ברבם וכואבים נאמנו ברנר וא. ד. לעין השמש, ויוצרת, גם אנו בעיני ישראל

ביקורת עצ תחלואי עמנו ביעים עליהן "רגלים" לשק מאמץ חינו לשם ריפוי אחת מתפקידי העברי החדש

7. הכרת הבעיות הליזות המנסות בסביבתנו ותחפות נכב בפיתוחן

עולם הדם צורך להדגיש בניצחון הדת תלויים בניצ הוא שאלת על הרחוב,

הכללי בטיפוח ההכרה הדמוקרטית אצל ילדינו ובהוראתם בהכנת ערכיה?

מענין חשוב זה אפשר להקיש על ענינים אחרים הדומים לו בערכו.

ועוד תפקיד חיוני אחד
8. יחס חיובי
לעמל-כפיים
והבראת חיינו
הכלכליים.
יחא מוטל על בית הספר
העברי החדש והוא, טי-
פוח יחס חיובי לעמל
כפיים בלב חניכיו ובלב

הוריהם, על יד פעולה חינוכית רחבה ויסודית, שתכליתה הכללית תהיה ריפוי ה"מור-מים" במבנה חיינו הכלכליים.

לא כאן המקום לדון בהרחבה בבעיה חשובה זו שנוצרה בסבך של תנאי חיים מקור פחים, גזולי התפתות טבעית במשך דורות, אולם דבר זה צריך להיות ברור כיום לכולנו: המבנה החדשנוני של הכלכלה היהודית, צפיותנו במסחר ובפרופסיות החפשיות וצימצום מספרינו בין העמלים, המספיקים לאדם את צרכיו הראשוניים, הכובשים את הטבע ומשעבדים אותו לשרותו, הבונים וסוללים דרכים ומחיים אדמות נשמות; בקצרה, "הפירמידה ההפוכה" של הכלכלה היהודית שבסיסה כחודו של מחט וראשה בפתחו של אולם, תנאים כלכליים אלה היו בעורכינו ב"מים כתיקונם" ונחפכו לאסוננו ולכליונו ב"ימי עברה וזעם". "תורת הל-אומיות הישראלית" הרואה את חיינו בפיכ-חיות יתירה ובלי כל השליה עצמית רואה ב"זכות שמלאכתנו נעשית על ידי אחרים" את מקור אסוננו הלאומי — ותרופתה היא: א. בנין חיים כלכליים עצמאיים ממסד עד הטפחות, בידינו ממש על אדמת ישראל. ב. מאמץ תקיף להבריא את ההרכב הכלכלי שלנו בכל מקום שאנו שם ע"י הרחבת גבור לים ב"מישלחיהיד היהודיים" וע"י השתתפות בעמל כפיים בסיוע צרכי חיים רא-שוניים.

בית הספר העברי החדש צריך להיות אחד הגורמים הפעילים בהשלטת שינוי הערכין הכלכליים בחיי בית ישראל.

* *
*

כזה יהיה בית הספר העברי בעולם החדש. לא בית אולפנא ללימוד "היהדות" ע"י "אותיות ומלים מטולטלות" שאינן מתחברות עולמית בהכרת התלמיד לתוכן חי,

בשיטה של התקפה-נגדית. ויש — כאשר ההתקפה נגדנו נעשתה פראית ביותר ומגור-חבת ביותר — אשר ראינו באנטישמיות, "הציר נחמה", באמרנו לעצמנו ולכל באי-עולם: "בואו וראו, כמה שפלים הם שונאינו, שחם בודים עלינו אשמות בזויות כאלה, שכל ברדעת רואה בעליל ששוא ושקר הן, ומהן — התנחמנו — אפשר להקיש על שאר דיי-בותיהם.

יחס זה אל השאלה המכאיבה ביותר בחיינו, מוכן היה, ואולי גם מוצדק, בתקופת ההסתגלות נטוית הפנים, אבל לא בתקופתנו. התגובה הבריאה והנורמלית אל האנטישמיות צריכה להיות כיום, בראש וראשונה, פישפוש במעשינו. אמנם נכון הדבר, כי גם אם נהיה לבנים כשלג לא ניסתום את פיות מקטרגינו, אולם עובדה זו אינה מפטרת אותנו מ"תיקון ברק ביתנו". ואכן, "תורת הלאומיות הארצית" שלנו, איננה נרתעת כלל מפני ביקורת עצמית. להיפך היא רואה בה סימן ברכה להבראתנו. וסופרים גדולים וכואבים נאמנים על שבר עמם כבררע'בסקי, ברנר וא. ד. נורדון לא חיששו כלל להוקיע לעין השמש, מתוך ביקורת עצמית בונה ויוצרת, גם את הקיסם וגם את הקורה אשר בעיני ישראל...

ביקורת עצמית כזו יש בה משום ריפוי תחלואי עמנו: תכונות וחולשות שאנו מצ-ביעים עליהן בינינו לבין עצמנו והמישמשות "רגלים" לשקר האנשימי.

חאמץ חינוכי בדרך הביקורת העצמית, לשם ריפוי נפשנו והחלמתה, צריך להיות אחת מתפקידיו החשובים של בית הספר העברי החדש.

שלוש הקיבוץ שלנו וטור
בת קיומו דורשים מאת
נו יחס נכון, פעיל ומת-
קדם אל הבעיות השור-
רות הצפות ועולות על
שטח החיים הכלכליים.
לדוגמא אזכיר את המל-
חמה בין השקפת
הדמוקרטית והפשיסטית. אין
צורך להדגיש כמה מעונינים אנו בתור עם
בניצחון הדמוקרטיה. נורל חיינו ועתידנו
תלויים בניצחון זה. ובמידה שניצחון זה
הוא שאלת חיים לנו, האם רשאים אנו לסמוך
על הרחוב, על הכית ואפילו על ביה"ס

7. הכרת
הבעיות הכל-
ליות המנסרות
בסביבתנו והש-
תתפות נכונה
בפיתרוןן.

ואשר ללימודים המסודרים, לניכסי צאן ברזל שלנו, גם להם יוקדש כמובן מקום חשוב בתכניתו של ביה"ס העברי החדש, אולם ענין זה טעון דיון מיוחד, ועליו ניוחד את הדיבור בהזדמנות אחרת.

מבחנים חינוכיים וסיגולם לבית הספר העברי

ד. ע. ורטהיים

לסולל שביל ומודה דרך בחיים — כי אם מוסד חינוכי, נאמן לתפקידו להדריך את הניכיו, לתרגן קושייתיהם ובעיותיהם ולנהלם ביד נאמנה בדרך הסתגלות בריאה לקיוצו היהודי, לתביעות חיו המיוחדים ולדרישות הסביבה אשר בתוכה הם חיים.

א. בחינות שבעל פה ובחינות שבכתב

אימתי הותקנו בחינות? קשה להשיב בדיוק על שאלה זו. בחינות בתור כלי שיר מוש לחינוך הן כנראה מורשת קדומים. בכל מקום שאתה מוצא חוראה ולמידה בין באור פן מסודר ובין באופן בלתי מסודר, אתה מוצא גם כן — באיזו צורה שהיא, בחינות בעידן. אצל שבטים פרימיטיביים מצויה שורה שלמה של בחינות פומביות בצור רת טקסים ומנהגים מקודשים להכנים את מתבגריהם בברית השבט. בארץ סין היתה קיימת שיטה לאומית של בחינות חמורות לשם מינוי פקידים ציבוריים עוד לפני 2,200 לפה"ס. המשחקים האולימפיים שמלאו תפקיד כל כך חשוב בחיי האומה היוונית העתיקה לא היו באמת אלא סדרה של בחינות בסגולות הנפש והרציות המעשה של המשתתפים במשחקים. אצלנו היהודים אפשר גם כן למצוא בספרותנו פה ושם רשמים של בחינות עתירות. נדעון כהן את העם במים, "ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש. (שופטים ו', 1) ובמלחמת יפתח עם בני אפרים (שופטים י"ב, 1) אנו קוראים, "ויאמרו לו אמור נא שבלת ויאמר סבלת". הנה לנו דוגמות עתיר קות מאד של בחינה. מתקופה עתיקה זו ומאלה שלאחריה לא נשאר בידנו די חומר על החינוך העברי שישקף לנו את פרישת הבחינות, אם היו כאלה. אבל בתקופת הגאונים אנו מוצאים בתוך מכתב של ר' שרירא גאון משפט כזה: "ומביאין את התלמידים לפנינו מדי עת בעתו לראות מה שנו ומה למדו בשבתם, ואשר יוסיף נוסף בכבודו ואשר יתעצל נודידהו אנו". (1) לא רק בחינות קבועות אנו רואים כאן, כי אם גם נמול ועונש, עודד ונערה בצדן. בתקנות של וועדי המדינות והקהילות מה-

מאות הט"ז והי"ז כפי שגשתמרו בפנקסים שונים מדגישים תכופות על בחינות של חובה בסגנון מעין זה. "ובכל יום ה' או ו' מהימים לבחון את התלמידים והנערים אם לימודם שגור בפיהם. (2)

אולם כל הבחינות האלה היו בחינות שבעל פה. מחוץ למקרים בודדים אין אנו מוצאים בחינה שבכתב מסודרת לבתי הספר עד אמצעה של המאה התשע עשרה. הבחינה שבכתב הראשונה בצורתה הרגילה אצלנו ניתנה בבוסטון בשנת 1845 והמניע לזה היה המחנך המדינאי האמריקאי הורס מן (1859-1796). המחנך רב הפעלים הזה שנלחם במרץ בעד חינוך כללי, חפשי ודמוקרטי, היה הראשון להכיר ששאלות בחינה המוצעות לתלמידים על פה עלולות להיות אישיטיות ובלתי צודקות הואיל ואינן אחידות לכל תלמיד ותלמיד. ולכן דרש שבכתב בחינות שבכתב במקום בחינות שבעל פה. ההסתכלות בענין הנידון והשכל הישר העדיפו את הראשונות על האחרונות, ולאט לאט השתלשלו אלה בבתי הספר, בלי שינויים, עד סוף המאה התשע עשרה. התנועה החינוכית המדעית, זו שמודדת ושוכלת במידה ובמשקל אובייקטיביים והעיקר, שאינה מסתמכת רק על רצון טוב לתלמידים, כי אם מסיקה מסקנות על יסוד עובדות מאומות וניסוי חמור, עוד טרם היתה בארץ. כיוצא מן הכלל ראוי להזכיר כאן בתקופה זו נסיון מיוחד במינו שניסה מורה אנגלי בשדה הבחינות ובו אפי שר להכיר כבר גרעין מדעי, ורק מפני חוסר הכשרת הקרקע נכל בטרם נכט. אני מתכוון ל"ספר המידרנים" (Scale book) שסידר רברנד ג'ורג' פיישר בשנת 1864 ב"גרניוויטש הוס" פוטל סקול" באנגליה. הספר הזה הכיל שאלות דוגמיות בכתב, במתימטיקה, בכתבי קודש ועוד, בהדרגה ידועה, באופן

2. ש. אסף, מקורות לתולדות החינוך בישראל ע' לפי המ"מ בחינות.

1. דר. ב. צ. לוי, אגרת ר' שרירא גאון, לקוטים, עמודים 26-27.